

**รูปแบบกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการ
พัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย**
**DRIVING MECHANISM MODEL OF ECONOMY AND SOCIETY IN
THE DEVELOPMENT CAPITAL OF RESOURCE AND THAI CULTURAL CAPITAL**

พระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหวาย¹ และ พระเทพศาสนานิพนธ์
Phrakhrubaidika Theerayut Phookhokwai¹ and Phrathepsatsanaphiban
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail : teerayut.phu@mcu.ac.th¹

Received 27 January 2022; Revised 8 March 2022; Accepted 12 March 2022.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและเชิงปฏิบัติการ ใช้แนวคิดแนวคิดทุนทางสังคม แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกรอบการวิจัย พื้นที่การวิจัยคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอสังขละบุรี กาญจนบุรี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มประชาชนในชุมชน กลุ่มผู้ค้าและผู้ผลิต และกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 40 คน เครื่องมือที่ใช้มีแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและวิเคราะห์บริบท ผลการวิจัยพบว่า

1. เจื่อนไขและข้อจำกัดในมิติการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ 1) ชุมชนกับการจัดการตนเอง 2) องค์การท้องถิ่นกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และ 3) ทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทยเพื่อการขับเคลื่อน แต่ละขั้นตอนอาศัยความเข้าใจ และร่วมมือจากในชุมชน เป็นกระบวนการ เป็นขั้นเป็นตอน และจริงจังกับกระบวนการ

2. กลไกการขับเคลื่อน มีการจัดทำแผนชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการจัดการของชุมชนเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่า ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นเครือข่ายชุมชน และมีการขยายไปนอกชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์

3. รูปแบบการขับเคลื่อน ชุมชนบ้านวังกะจัดทำแผนพัฒนา มีการสำรวจข้อมูล สู่การหารือในชุมชนหน่วยงานทุกฝ่าย เพื่อระดมปัญหาและแนวทางแก้ไข มาจัดทำแผนปฏิบัติในระยะต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ที่ดินทำกิน ราคาผลผลิตต่ำ การฟื้นฟูทรัพยากร การจัดระบบสวัสดิการชุมชนที่มีเป้าหมายชัดเจน และจัดการร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เป็นชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้ใช้เป็นยุทธศาสตร์ชุมชนใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน เพื่อเกิดรูปแบบความเป็นธรรม สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับประเทศ

คำสำคัญ: ทุนทางทรัพยากร, ทุนทางวัฒนธรรมไทย, กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม

Abstract

This research paper combines participatory and action research techniques. The framework for the research makes use of the concepts of social capital, strong communities, and sufficiency economy. The focus of this study is on community entrepreneurial organizations in Kanchanaburi's Sangkhaburi District. Key informants consisted of 40 people from the community, traders and manufacturers, and local wisdom teachers. Interview forms, non-participant observation, and group discussions were used as research instruments to analyze the situation in context and evaluate the results. The study found that

1. The economic and social dimensions of driving are hampered by certain conditions and constraints 1) Self-management and community participation 2) local organizations and economic growth on a fundamental level; and 3) resource capital and Thai cultural capital for driving. Each stage is predicated on comprehension, and community cooperation is a methodical, step-by-step approach.

2. The driving mechanism is a community plan; a strong community will have a community management process, will learn together, will engage in activities that add value to the community's connection system as a community network, and will spread beyond the community.

3. The Ban Wang Ka research area's model of the driving mechanism has established a development plan and conducted a data analysis. To engage the community in discussion, all departments mobilized challenges and solutions in order to develop action plans at various levels based on their needs. To address poverty, arable land, and low crop prices, to rehabilitate resources, and to develop a well-defined and co-organized system of community welfare for a robust and self-supporting community.

The knowledge gathered serves as a community plan, a mechanism for economic and social development within the community, with the goal of establishing a fair model of economic and social security at the national level.

Keywords: resource capital, Thai cultural capital, economic and social driving processes

บทนำ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจและชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่ชัดเจนขึ้น ตัวชี้วัดเพื่อประเมินประสิทธิผลด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมได้แก่ ดัชนี EPI (Environmental Performance Index) ผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมในปี 2563 พบว่าประเทศไทยมีคะแนน EPI เท่ากับ 45.4 โดยมีคะแนนด้านสุขภาวะด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental health) เท่ากับ 48.4 และความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ (Ecosystem vitality) เท่ากับ 43.5 (The 2020 EPI, 2021) ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่มีความสลับซับซ้อน มีความเกี่ยวข้องทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสาเหตุที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่สำเร็จ เนื่องจากการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่ยึดหลักทางสายกลาง ขาดความพอเพียง ใช้

ธรรมชาติเกินความจำเป็น และนำมาซึ่งมลพิษต่างๆ (Leetrakun, 2017) หากยังไม่ปรับเปลี่ยนระบบคิดและวิธีการดำเนินดังกล่าว จะต้องเผชิญกับปัญหามลพิษ อีกทั้งเมื่อมาพบกับสถานการณ์และแนวโน้มจากเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยประกอบกับโครงสร้างประชากรของประเทศ ไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ ในปี 2567 (Bureau of Environmental Health, 2017) เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564) นอกจากนั้นสถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฐานทรัพยากรธรรมชาติลดลงและเสื่อมโทรมเนื่องมาจากการใช้ประโยชน์เกินกว่าศักยภาพ จึงส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและต้นทุนทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน การปรับโครงสร้างการผลิตและการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในแต่ละช่วงของห่วงโซ่มูลค่า ด้วยทุนทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรม จึงทำให้รัฐบาลเน้นการพัฒนาประเทศที่ยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนา ยึดทางสายกลาง อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลและพอดี และพอประมาณอย่างมีเหตุผล นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม สามารถพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกันและเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศ (NESDC, 2021) การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจหลักของประเทศมีแนวโน้มการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับสูง ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนและสมดุลของการพัฒนาชุมชน แนวทางการพัฒนาที่สำคัญในการพัฒนาภาคกลางเป็นฐานเศรษฐกิจชั้นนำ ตามยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มเมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่ต้องใช้ประโยชน์จากศักยภาพและภูมิสังคมเฉพาะของพื้นที่และการดำเนินยุทธศาสตร์ จะนำไปสู่โอกาสในการกระจายความเจริญและยกระดับรายได้ของประชาชนในชุมชนโดยการพัฒนาให้เป็นชุมชนเมืองน่าอยู่ มีศักยภาพในการรองรับการค้าการลงทุนในพื้นที่ระดับภูมิภาค เพื่อที่จะลดการกระจุกตัวของการพัฒนาในเขตกรุงเทพและปริมณฑล (NESDC, 2019)

ระบบเศรษฐกิจฐานรากของพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และศาสนา ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สามารถนำไปบริหารจัดการเพื่อสร้างให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจขึ้น และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาสู่ยุค Thailand 4.0 ทำให้ประเทศสามารถที่จะหลุดพ้นจากกับดักด้านรายได้ปานกลาง กับดักความเหลื่อมล้ำและกับดักความไม่สมดุลของการพัฒนา (Phioku, 2017) โดยมีวิสาหกิจชุมชนที่มีความสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนและสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้มีความยั่งยืน (Inbueng et al., 2021). การส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ทำให้สามารถพึ่งพาตนเองในระยะยาวได้อย่างมั่นคง อย่างไรก็ตามชุมชนแถบนี้ ขาดการขับเคลื่อนทางทุนทรัพยากรอย่างเหมาะสม และยังไม่มีการพัฒนาเชื่อมโยงไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพหรือเต็มศักยภาพ การเพิ่มศักยภาพฐานการผลิตและบริการเดิมและการต่อยอดไปสู่ฐานการผลิตและบริการใหม่ เพื่อเป็นการวางรากฐานสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในอนาคต การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากร ธรรมชาติ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการการ ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลผลิตการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างนวัตกรรมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด พัฒนาระบบเกษตรกรรมให้ยั่งยืน ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

และสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอนาคตจากการขยายตัวของเมืองได้อย่างสมดุล (NESDC, 2017)

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อสร้างและนำเสนอกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม โดยพัฒนาศักยภาพทุนทางสังคม โดยมุ่งเน้นทางด้านทุนทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง พัฒนาประสิทธิภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย โดยใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผสมผสานเข้าด้วยกัน โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและระดมความคิด นำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ปรับปรุงแผนการดำเนินงานในการปฏิบัติงานและการดำเนินการวิจัย โดยจะต้องคำนึงถึงความต้องการของส่วนรวมและดำรงไว้ซึ่งองค์ความรู้และวิถีชีวิตบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อสร้างกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย
2. เพื่อวิเคราะห์กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย
3. เพื่อนำเสนอกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย

การทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย ได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง จากการศึกษางานวิจัยของ วิฑูรย์ แก้วสุวรรณ และคณะ (Kaewsuan et al., 2015) การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเสริมสร้างพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง โดยให้ความสำคัญกับการสร้างรากฐานเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็งรักษาความสมดุลของทุน และทรัพยากรในมิติต่างๆ แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม ยังคงมีลักษณะของสภาพปัญหาคล้ายคลึงกับช่วงเวลาแห่งการพัฒนาในอดีต แต่มีแนวโน้มไปในทางก้าวหน้าและพัฒนาเข้าใกล้กับเป้าหมาย เมื่อนำหลักการพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างความมั่นคงให้กับวิสาหกิจชุมชนให้มากขึ้นโดยเฉพาะการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการพัฒนาศักยภาพของบุคคลากรและสมาชิก การสะสมเงินออม โดยความมีเหตุมีผล และการบริหารจัดการ โดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมและความโปร่งใส (Anantanatorn, 2019). สมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านการจัดการตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวม ด้านการมีคุณธรรม ด้านความมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกัน ด้านความพอประมาณ และด้านการมีความรู้ เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนนั้น เป็นองค์กรธุรกิจที่ก่อเกิดมาด้วยหลักการตามแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว เมื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร การรวมกลุ่มเครือข่าย การถ่ายทอดความรู้กระบวนการทำงาน รวมไปถึงการช่วยเหลือคนในชุมชน จึงมีทั้งความรู้ ความพอเพียง มีภูมิคุ้มกันในการดำเนินธุรกิจจึงทำให้การจัดการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับสูง (Jintana & Anantanatorn, 2020). การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีองค์ความรู้ภูมิปัญญา มีคุณค่าความเชื่อด้านศาสนาและวิถีวัฒนธรรม มีเครือข่ายทางสังคม การดำเนินชีวิต

เรียบง่ายยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการที่ดีของวิสาหกิจชุมชนด้านการผลิต การพัฒนาเทคนิคการผลิต และการตกแต่งผลิตภัณฑ์ให้สวยงามยิ่งขึ้น พัฒนาการทำบัญชีอย่างมีระบบและต่อเนื่อง เพิ่มช่องทางการจำหน่ายผ่านสื่อออนไลน์และขยายทางธุรกิจได้ร่วมพัฒนาและสืบทอดกิจการของกลุ่ม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้การออกแบบผลิตภัณฑ์ สร้างจุดเด่น ทัศนศิลป์อัตลักษณ์ สื่อสารเรื่องราว คุณค่าทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ลงในตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ของสินค้า พัฒนาการกระบวนการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อส่งเสริมการตลาดของวิสาหกิจชุมชน การพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เชื่อมโยงกับทฤษฎีใหม่ 3 ขั้น คือ การพึ่งตนเอง การพึ่งพาร่วมมือกัน และการร่วมมือกับภายนอกชุมชนโดยมีแนวปฏิบัติตนระดับครอบครัว และระดับชุมชน (Jirayukul et al., 2018)

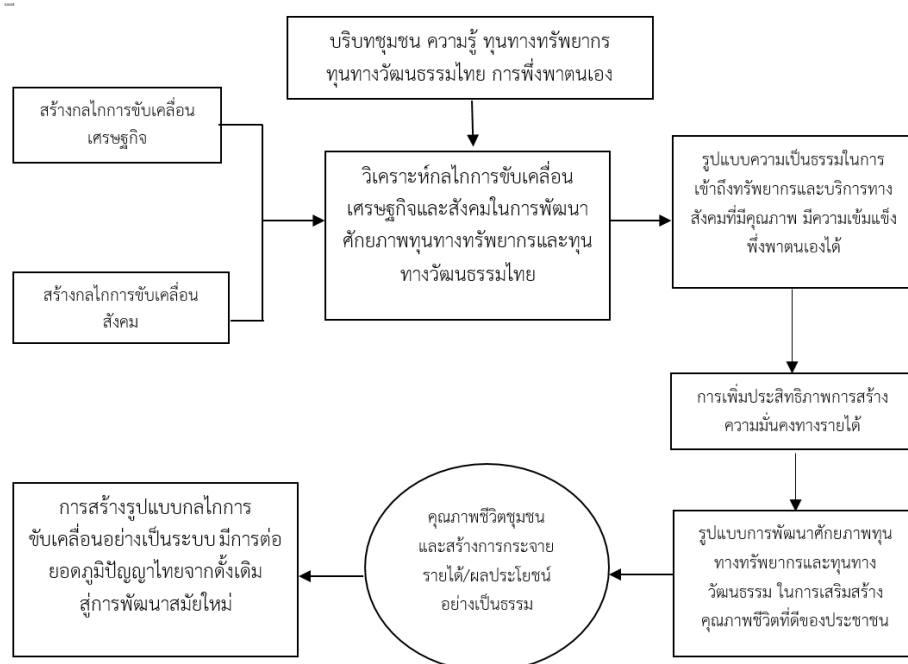
2. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม จากการศึกษางานวิจัยของ ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ (Siriphattrasophon, 2020) องค์ความรู้และองค์ประกอบของความสามารถในการแข่งขัน การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย ทำให้เกิดกระแสความตื่นตัวในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก นโยบายและยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ของภาครัฐที่ออกมาล้วนอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันทั้งสิ้น ยุทธศาสตร์การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ วิสัยทัศน์และนโยบายของประเทศในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้เกิดเป็นความได้เปรียบเชิงแข่งขันในเวทีโลก การพัฒนาขีดความสามารถของพลเมืองภายในประเทศและเกิดเป็นความได้เปรียบอย่างยั่งยืน การกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีประสิทธิภาพสูงสุด ควบคู่ไปกับการเติบโตของประเทศอย่างยั่งยืน และมีความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นเรื่องของการกำหนดกลยุทธ์ทุนทางทรัพยากรมนุษย์ขององค์การเพื่อเสริมสร้าง และพัฒนา แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นเรื่องที่องค์การต้องให้ความสำคัญ และจะต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยการนำเอาปัจจัยหลักสามประการซึ่งประกอบด้วย Competitive Strategy Human Capital Strategy และ HR Function Strategy (Udom et al., 2020) สภาพทุนทางสังคมของชุมชนได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย ด้านทุนสถาบันประกอบด้วย สถาบันครอบครัว การศึกษา ศาสนา การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ นันทนาการ และสถาบันอื่น ๆ ด้านทุนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม วิธีการนำทุนทางสังคมไปบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการสร้างและพัฒนาศักยภาพ แก่นนำชุมชนสร้างการมีส่วนร่วม จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การค้นหาทุนในชุมชน การทดลองนำมาปฏิบัติ การขยายผลต่อยอด การสร้างศูนย์การเรียนรู้ (Kongkhum, 2018) “ทุนทางสังคม” แบ่งออกเป็นทุนที่เป็นรูปธรรมที่เป็นทรัพยากร พื้นที่ซึ่งเหมาะแก่การทำการเกษตรและยังเป็นเส้นทางการคมนาคมในสมัยอดีต และนามธรรม ได้แก่ ประเพณีที่เป็นจุดเด่น (Phrakhruphichitworawet & Phramahasumek, 2020) รูปแบบในการบูรณาการระหว่าง ทุนทางสังคม ที่ประกอบด้วย ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และเครือข่ายทางสังคม และทุนมนุษย์ ที่ประกอบด้วย ความรู้ ความคิด ลักษณะนิสัย ทักษะชีวิต และทักษะอาชีพ มีการบูรณาการใน 4 ด้าน ได้แก่ การบูรณาการทางวัฒนธรรม การบูรณาการทางบรรทัดฐาน การบูรณาการสื่อสาร และการบูรณาการหน้าที่ (Petchlaor et al., 2018) ทุนทางสังคมของไทยมีลักษณะเป็นระบบและซับซ้อน ทั้งมิติความเป็นทางการ มิติมุ่งเน้นเพื่อคนภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งเป็นแบบเปิดกว้างมากกว่า วิธีการเสริมสร้างทุนทางสังคมของไทยใช้ทั้งแบบตามจารีตประเพณี เน้นร่วมกิจกรรมตามประเพณี และใช้ความเป็นเครือข่าย และแบบสมัยใหม่ เน้นใช้การขัดเกลาทางสังคม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถ่ายทอด/ศึกษา การฝึกปฏิบัติและการต่อยอด ผ่านสถาบันหลัก คือ ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนาและรัฐ (Chaiumporn, 2017)

3. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม จากการศึกษางานวิจัยของ อุทัย ภูคคหิน (Phukodhin, 2017) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คือ การปฏิบัติ การเป็นตัวแทนการแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือวัตถุสิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชนยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มคนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขามีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้เกิดความรู้สึกมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง เป็นวิถีในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสังคมไทย เพื่อที่จะมีประชาชนที่มีคุณภาพ และจะเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศได้ การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานราก วิถีชีวิตชุมชนชุมชนพื้นที่ชายแดนไทยยังให้ความเคารพผู้อาวุโสภายในชุมชน มีความเกื้อกูลกันและกันเหมือนญาติพี่น้อง ให้ความสำคัญกับความสามัคคีกันและทำประโยชน์ส่วนรวมร่วมกันภายในชุมชน มีความรักและหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ความสำคัญต่อทรัพยากรทางธรรมชาติ ปรับปรุงและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม มีส่วนร่วมในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานโบราณวัตถุร่วมกันสืบทอดประเพณีโบราณ อนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมประเพณี สร้างความรู้คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน และด้านคุณค่าทุนทางวัฒนธรรมชาวชุมชน มีจิตสำนึกของชุมชนร่วมกัน และปลูกฝังความเชื่อของชุมชนต่อชนรุ่นหลัง (Katiyachan et al., 2021)

จากการศึกษาแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ ประโยชน์เพื่อเป็นความรู้ องค์ประกอบบทบาทหน้าที่ของทุนทางสังคม เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทุนทางสังคมของชุมชน และ ศึกษาทุนทางสังคมในประเด็น ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงทฤษฎี หลักการ แนวคิด จากเอกสาร หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีระเบียบวิธีวิจัย คือ ใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผสมผสานเข้าด้วยกัน โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและระดมความคิด และนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ปรับปรุงแผนการดำเนินงานในการปฏิบัติงานและการดำเนินการวิจัย โดยจะต้องคำนึงถึงความต้องการของส่วนรวมและดำรงไว้ซึ่งองค์ความรู้และวิถีชีวิตบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกภายในชุมชนกลุ่มเกษตรกร และกลุ่มครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้การสัมภาษณ์เชิง โดยคัดเลือกจากผู้มีส่วนได้เสีย ได้แก่ ผู้นำชุมชน 10 ท่าน ผู้สร้างสรรค์ 10 ท่าน นักท่องเที่ยว (ลูกค้า) 10 ท่าน ภาครัฐและภาคเอกชน 10 ท่าน สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง ผู้วิจัยกำหนดกิจกรรมการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่เกิดจากวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อตามภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีประเด็นที่ถาม ได้แก่

1. ในชุมชนมีศักยภาพทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย อะไรบ้าง
2. กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย เป็นอย่างไร
3. วิธีการดำเนินชีวิตทางด้านวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ และทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีมีอะไรบ้าง
4. กิจกรรมที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน มีอะไรบ้าง
5. ปัญหา และอุปสรรค ที่ทำให้เกิดกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย มีอะไรบ้าง

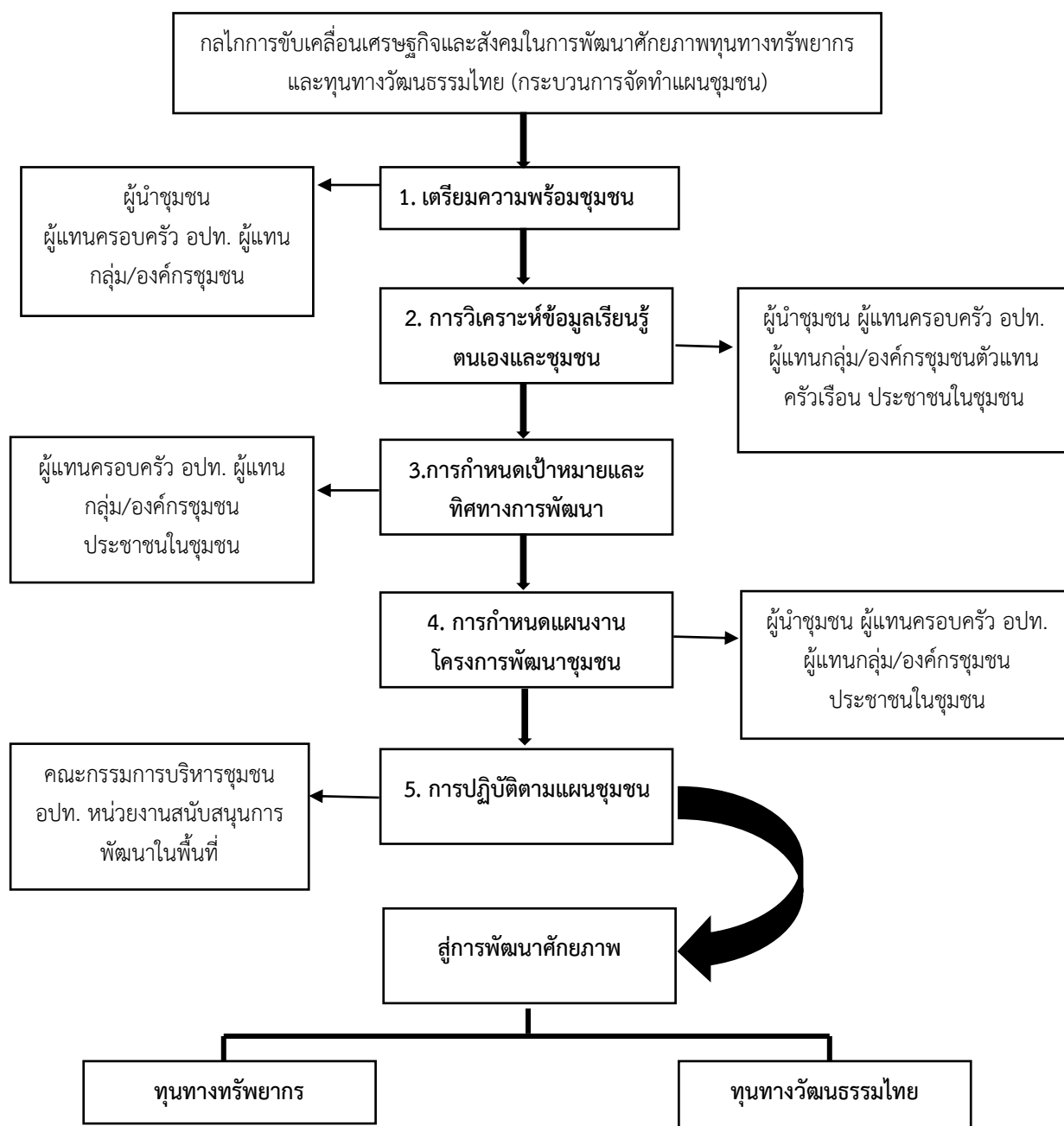
ในการวิเคราะห์การวิจัย มีการสอบถามความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลด้วยวิธีแบบสามเส้า (Triangulation) ในด้านผู้วิจัยและด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลที่ใช้วิธีสังเกตควบคู่กัน รวมทั้งการประชุมทีมของคณะผู้วิจัยของ แล้วดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ในแต่ละประเด็นปัญหาในแต่ละบริบทของชุมชนที่ศึกษา เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ผลการวิจัย

1. วิเคราะห์กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย สถานการณ์ ศักยภาพ ต้นทุน และเงื่อนไข ข้อจำกัดในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ในมิติการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม วิถีชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากเดิมในอดีตที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ผู้คนในชุมชนมีลักษณะการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับฐานทางทรัพยากรและทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา มีวิถีชีวิตแบบยังชีพและพอเพียง เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสังคมไทยภายใต้พลวัตการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ จึงต้องมีการสร้างความเข้มแข็งจากฐานรากของชุมชนท้องถิ่น และทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย เพื่อให้ชุมชนพลิกฟื้นศักยภาพและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยมีปรัชญาและแนวคิดการพึ่งตนเองและการจัดการตนเอง โดยยึดหลักการให้ “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา และหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา โดยต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของคนและชุมชนว่าจะสามารถบริหารจัดการทรัพยากรและทุนชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ชุมชนร่วมกันกำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง โดยเริ่มเก็บข้อมูล นำมาวิเคราะห์ วางแผนปฏิบัติการ และลงมือปฏิบัติ โดยอาศัยศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนเป็นหลัก ดังนั้นต้องมีการจัดทำ “แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง” หรือ “แผนชีวิตชุมชน” ซึ่งเป็นแผนการทำงานหรือแผนปฏิบัติการของชาวบ้าน เป็นข้อตกลงร่วมของคนในชุมชนว่า

จะทำอะไร เมื่อไหร่ อย่างไร การทำแผนชุมชนถือว่าเป็นการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนได้ค้นหาศักยภาพตนเอง และสามารถพัฒนาศักยภาพไปสู่การพึ่งตนเองได้ เป้าหมายของ “แผนชีวิตชุมชน” จึงเป็นการทำให้คนในชุมชนรู้จักตนเอง ปรับวิธีคิด เปลี่ยนพฤติกรรม และร่วมกันกำหนดอนาคตของชุมชนท้องถิ่น โดยนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในชุมชนและลดปัญหาความยากจน คนในชุมชนมีความรู้สึกภาคภูมิใจ มีศักดิ์ศรี มีที่ยืนในสังคม ส่วนเป้าหมายระดับนโยบาย เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง วิถีปฏิบัติของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จากเดิมที่หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบาย มาเป็นการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมระหว่าง ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคีพัฒนา โดยมีชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก เป็นการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ในการพัฒนา ผ่านกระบวนการแผนชีวิตชุมชน ในการพัฒนาให้ท้องถิ่นของตนเองให้ดีขึ้นนั้น ต้องตั้งใจทำ ร่วมมือกันทำ และทำอย่างเป็นกระบวนการ เป็นขั้นเป็นตอน ต้องจริงจังกับกระบวนการที่เชื่อมโยงแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ยุทธศาสตร์ของจังหวัด และยุทธศาสตร์ชาติ

2. การสร้างกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนวังกะ ที่มีวัฒนธรรมและมีภูมิปัญญาอยู่ในหัวใจ การพึ่งตนเองของชุมชนเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความอดทน เพราะแต่ละขั้นตอนที่ทำได้ต้องอาศัยความเข้าใจ และความร่วมมือนอกจากชาวบ้านในชุมชน การสร้างกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม ยึดการจัดทำแผนชุมชนเป็นหลักได้ ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการในการจัดการของชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่าทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เป็นเครือข่ายชุมชน และมีการขยายพันธมิตรออกไปนอกชุมชนในลักษณะสร้างความสัมพันธ์ ดังนั้น ชุมชนจึงต้องร่วมกันสร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน สรุปเป็นกระบวนการได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม (กระบวนการจัดทำแผนชุมชน)

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมความพร้อมชุมชน โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้นำชุมชน ผู้แทนครอบครัว อปท. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมงานระดับชุมชนมีความพร้อมและมีแนวทางในการจัดกระบวนการแผนชุมชน ผู้นำชุมชนตระหนักถึงความสำคัญและสามารถระบุความจำเป็นในการจัดกระบวนการแผนชุมชน มีการกำหนดแผนปฏิบัติการและยอมรับพร้อมมีส่วนร่วมในกระบวนการแผนชุมชน ประเด็นการเรียนรู้ มีเป้าหมายของการทำงานเพื่อชุมชนและความสำคัญของประชาชนทุกคนในการทำงานเพื่อชุมชน เกิดแนวคิดการจัดกระบวนการแผนชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลเรียนรู้ตนเองและชุมชน กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน ผู้แทนครอบครัว อปท. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน ตัวแทนครัวเรือนประชาชนในชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้ข้อมูลตนเอง ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูล แยกแยะทุนทางสังคมและสภาพปัญหา สามารถวิเคราะห์สาเหตุปัญหาและจัดลำดับความต้องการของชุมชน ชุมชนรู้ถึงศักยภาพที่มีอยู่ และปัญหาที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นกับชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดเป้าหมายและทิศทางการพัฒนา กลุ่มเป้าหมาย ผู้แทนครอบครัว อปท. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน ประชาชนในชุมชน วัตถุประสงค์ในขั้นตอนนี้ เพื่อให้ชุมชนกำหนดเป้าหมายว่าจะพัฒนาไปเป็นชุมชนแบบไหนในอนาคตพร้อมทั้งกำหนดทิศทางและแนวทางการพัฒนาตามศักยภาพของชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดแผนงานโครงการพัฒนาชุมชน กลุ่มเป้าหมาย ผู้นำชุมชน ผู้แทนครอบครัว อปท. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน ประชาชนในชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาชุมชนสู่การเป็นชุมชนที่ปรารถนา

ขั้นตอนที่ 5 ปฏิบัติตามแผนชุมชน กลุ่มเป้าหมาย คณะกรรมการบริหารชุมชน อปท. หน่วยงานสนับสนุนการพัฒนาในพื้นที่ วัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามแผนชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมการจัดทำแผนชุมชนตาม ขั้นตอนดังกล่าว เป็นแนวทางที่ในการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชน อาจปรับให้เข้ากับบริบทล้อมรอบหรือภูมิสังคมแต่ละพื้นที่ได้ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากการดำเนินงานนั้น ๆ

ในการสร้างกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมนั้น สามารถยึดการจัดทำแผนชุมชนเป็นหลักได้ เนื่องจากการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนจึงต้องร่วมกัน สร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน

3. การนำเสนอกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรม เป็นการกำหนดอนาคตและกิจกรรมพัฒนาของชุมชน โดยเกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันจัดทำแผนขึ้นมาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเองให้เป็นไปตามที่ต้องการ และสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทางและทำกิจกรรมพัฒนาร่วมกัน โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก เมื่อได้ถอดบทเรียนกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน เกิดรูปธรรมของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาจากระดับหมู่บ้านเพื่อนำเสนอ “การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” โดยมีขั้นตอนดำเนินการประกอบไปด้วย

1) ทำความเข้าใจกับผู้นำหมู่บ้าน ทำความเข้าใจในการจัดทำแผนว่า “ทำไปทำไม ทำเพื่ออะไร” เพื่อให้ผู้นำได้เข้าใจเกี่ยวกับการทำแผนทั้งแนวคิด กระบวนการ ขั้นตอน หลักคิด สำคัญของการทำแผนชุมชน

2) หาแกนนำ อาสาสมัคร และคณะทำงานในการจัดเก็บข้อมูล

3) ผู้ใหญ่บ้านประมุขชาวบ้านทำความเข้าใจในการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจ และร่วมมือในการให้ข้อมูลที่ชัดเจน และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เป็นปัญหาร่วม

4) จัดเก็บข้อมูล เพื่อให้เป็นฐานข้อมูลในการนำมาทำแผนชุมชนเพราะนอกจากแผนจะมาจากปัญหาความต้องการร่วมแล้วยังมาจากรู้อยากเห็นข้อมูลอีกด้วย

5) วิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและสามารถแก้ไขปัญหาที่ตรงจุดตามความต้องการของชาวบ้าน

6) เปิดเวทีชาวบ้านหรือประชาคมหมู่บ้านเพื่อคืนข้อมูลที่ชาวบ้านให้มาและให้ชาวบ้านวิเคราะห์ร่วมค้นหาปัญหาและวางแผนแก้ไขปัญหามาของชุมชน

- 7) สรุปแผนงานและเรียบเรียงแผนงานโครงการ ตามลำดับการแก้ไขปัญหา จากความจำเป็นมาก ไปถึงน้อยโดยใช้เวทีประชาคมหมู่บ้าน
- 8) จัดพิมพ์แผนงานเป็นรูปเล่มของแต่ละหมู่บ้าน
- 9) เสนอแผนชุมชนเข้าสู่เทศบาลตำบลโดยใช้เวทีประชุมสภาเทศบาลตำบลวังกะ
- 10) ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้และติดตามแผนงานที่เข้าสู่แผนพัฒนา 3 ปี ของ เทศบาลตำบลวังกะ

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์การขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนวังกะ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านวังกะจากอดีตที่เป็นชุมชนแห่งความพอเพียง มีวิถีการผลิตทางการเกษตรแบบธรรมชาติ ทำนาปีละครั้ง มีการปลูกพืชผักผลไม้ และเลี้ยงสัตว์ การผลิตเป็นไปเพื่อการบริโภคในครัวเรือน แต่นับวันวิถีการทำเกษตรของชุมชนบ้านวังกะเริ่มเปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อการค้า เร่งปลูก เร่งผลิต หากปีใดเกิดภัยธรรมชาติ ฝนแล้ง โรคแมลงระบาด ผลผลิตตกต่ำ ก็ต้องกู้เงินมาทำกิน และสุดท้ายก็มีหนี้สินก้อนโตสภาพที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านบางส่วนเริ่มรู้สึกตัวว่าชุมชนกำลังเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจอยู่ และจากจุดนี้เอง ชุมชนจึงเริ่มกำหนดทิศทางในการทำงานชุมชน ด้วยมุ่งหวังที่จะสร้างชุมชนที่อยู่ดีมีสุขให้เกิดขึ้น เกิดการดำเนินโครงการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสุขภาพชุมชนที่ทำงานผ่านกลไกของอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมจากชาวชุมชน ให้ข้อมูล ให้ความรู้แก่ชาวบ้าน จากเรื่องสุขภาพใกล้ตัว ใกล้ครอบครัว เกิดการขยายขยาย เกิดการรวมกลุ่มกิจกรรม กลุ่มอาชีพการค้าไปสู่เส้นทางการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนขึ้น ก่อเกิดการรวมคน รวมเงินในชุมชนแห่งนี้ และการก้าวออกนอกชุมชนเพื่อการเรียนรู้ และแก้ปัญหาของตนเอง แต่ปัจจุบันการดำเนินงานของชุมชนบ้านวังกะก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากว่าชุมชนบ้านวังกะนั้นยังขาดแผนชุมชนในการพัฒนาที่มีการกำหนดทิศทางในการดำเนินงานของชุมชน จึงได้เกิดกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมขึ้น ประเด็นสำคัญคือ “การจัดทำแผนชุมชน” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุวดี พ่วงรอดและคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดทำแผนแม่บทชุมชนต่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศ ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าต้นน้ำขมิ้นโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม” ซึ่งพบว่า ชุมชนจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ระบบนิเวศภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมกับศักยภาพ ชีตความสามารถ และความพร้อมของชุมชน โดยกลยุทธ์การอนุรักษ์ระบบนิเวศภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายการอนุรักษ์ระบบนิเวศภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกับการกำหนดกิจกรรมการอนุรักษ์ในแง่ของการกำหนดขอบเขตและลักษณะของการใช้ทรัพยากรต่างๆ ของการพัฒนา การร่วมกันกำหนดแผนงานของโครงการ กิจกรรมที่เหมาะสม สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และวางกลยุทธ์เพื่อประสาน เสริมสร้างสิ่งที่ชุมชนทำได้ที่อยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นหรือเพื่อบรรเทาข้อจำกัดและแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ของชุมชน (Phongrod et al., 2019)) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็น พื้นที่และเมืองน่าอยู่อัจฉริยะ (พ.ศ. 2561-2580) ในการพัฒนาและส่งเสริมกลไกการให้บริการของระบบนิเวศ และการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตพื้นถิ่นอย่างยั่งยืน ปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน อนุรักษ์พัฒนาและสืบสานมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมความเป็นไทยในระดับท้องถิ่นและชุมชน ส่งเสริมชุมชนให้เป็นฐานการสร้างวิถีชีวิตพอเพียง (NESDC, 2019)

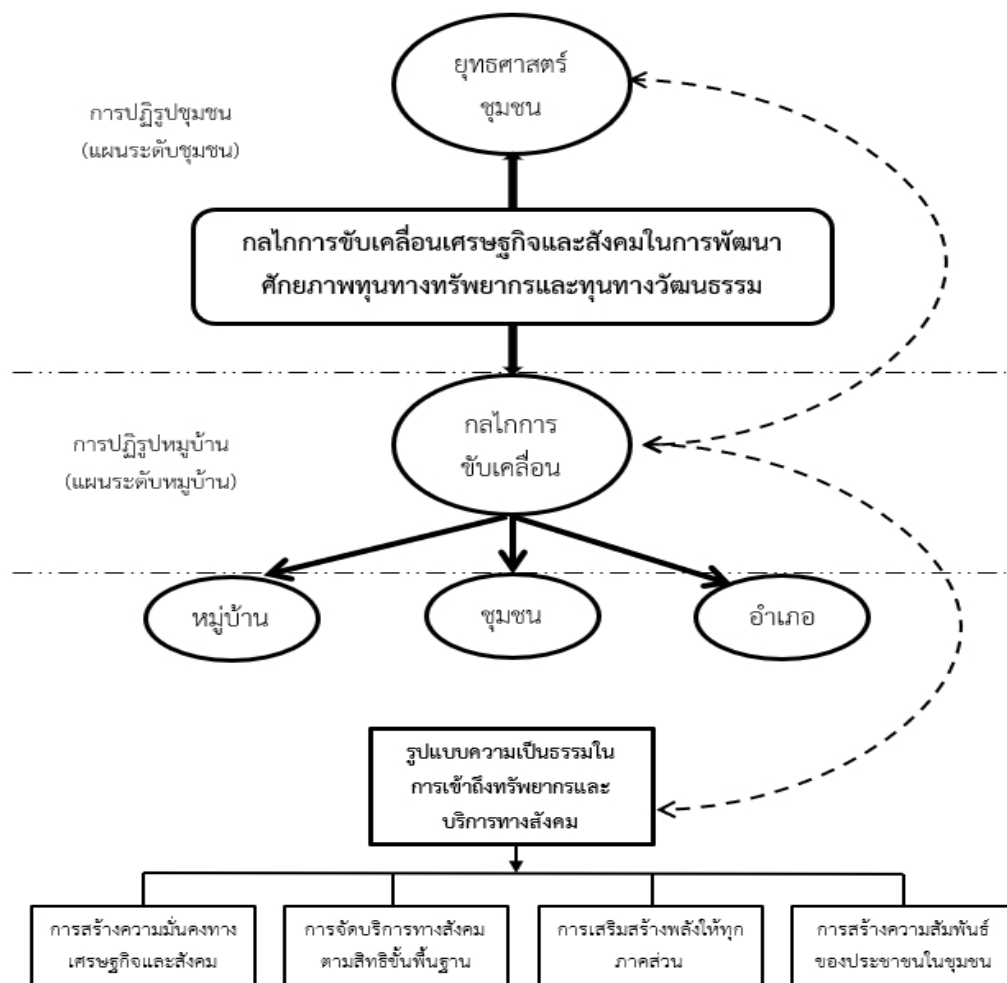
ในการสร้างกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนวังกะ พบว่า ชุมชนบ้านวังกะได้มีการจัดทำแผนพัฒนาภายใต้หลักการดังกล่าว โดยมีกระบวนการสำรวจข้อมูลของชุมชน นำไปสู่กระบวนการพูดคุยปรึกษาหารือระหว่างคนในชุมชน เพื่อร่วมกันระดมปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาหารือร่วมกัน และสิ่งที่ต้องพัฒนาหรือฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น นำมาจัดทำแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในทุกด้านทั้งแผนระยะสั้นระยะกลาง และระยะยาวที่สอดคล้องกับปัญหาความเดือดร้อน ความต้องการ และสร้างโอกาสการพัฒนาในด้านต่างๆ ของผู้คนในชุมชน มีเป้าหมายชัดเจน และมีระบบจัดการร่วมกันเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนานั้น ๆ ก็จะนำไปสู่การฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างเข้มแข็ง และยั่งยืน รวมถึงนำไปสู่การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นในที่สุด ทั้งนี้ “แผนพัฒนาชุมชน” ที่จะนำไปสู่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองดังกล่าว จะมีความสอดคล้องกับนโยบายเพื่อการพัฒนาขบวนองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งกำหนดเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่น มีความเข้มแข็ง สู่การจัดการตนเองที่ครอบคลุมทั้งด้านการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนในชุมชนได้เห็นเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน ใช้แผนเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนงานพัฒนาที่จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีความมั่นคง และมีคุณภาพชีวิตที่ดี และพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสู่ความสมดุลและยั่งยืน สร้างโอกาสให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและทุนในชุมชน รวมถึงเชื่อมโยงแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสู่ยุทธศาสตร์จังหวัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบุษบา ทองอุปการ และคณะ ที่ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งทุนชุมชนบ้านตลิ่งแดง จังหวัดกาญจนบุรี” ได้พบความหลากหลายทุนสำคัญในชุมชนได้แก่ ทุนความรู้และภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรมทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งทุนชุมชน เกิดการสร้างเครือข่ายพันธมิตรระหว่างโรงเรียนและชุมชน เกิดพลังศรัทธา การใช้ประโยชน์และบริหารจัดการทุนชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ การเชื่อมต่อเครือข่ายทางสังคม เจตคติเชิงบวก การทำงานเป็นทีมที่เน้นการมีส่วนร่วม และการสร้างกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ เป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนชุมชน (Thongoupragrana et al., 2017)

สำหรับการนำเสนอกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรม เป็นการกำหนดอนาคตและกิจกรรมพัฒนาของชุมชน โดยมีแผนที่ได้ร่วมกันจัดทำขึ้นมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นไปตามที่ต้องการ สามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน ยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก มีศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก เมื่อได้ถอดบทเรียนกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน เกิดรูปธรรมของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาจากระดับชุมชน ผลจากการขับเคลื่อนส่งผลให้ “แผนพัฒนาชุมชน” เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น มีความเชื่อมั่นว่าการที่คนในชุมชนท้องถิ่น มาร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ของตนเอง จะนำไปสู่การรู้จักชุมชนท้องถิ่นของตนเอง สร้างการมีส่วนร่วมในการคิดทำร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นที่หลากหลาย ทั้งถึงครอบคลุมทุกคน ทุกกลุ่ม ทุกองค์กร ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีทิศทาง เป้าหมายในการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ตอบสนองกับปัญหา/ความต้องการของคนทุกกลุ่ม เพื่อให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ใช้ความรู้และปัญญา เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนงาน โดยมีองค์กรชุมชนเป็นแกนหลัก ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง การบูรณาการและเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้และการจัดการของชุมชนด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับงานวิจัยของวิฑูรย์ แก้วสุวรรณ และคณะ ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” พบว่า การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเสริมสร้างพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างรากฐานเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็ง การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติจริงต่อไป

(Kaewsuwan et al., 2015) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ในเรื่อง “ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมเพื่อนำประเทศไทยสู่ประเทศรายได้สูง” ที่นำเสนอการปฏิรูปแบบครบวงจรทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทางตรง จากการสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าบริการและการส่งออกสินค้าวัฒนธรรมทั้งกระบวนการ อีกทั้งยังเป็นยุทธศาสตร์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งมืออาชีพที่มีความรู้ความสามารถ และทุกกลุ่มในสังคมที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการประสานพลัง โดยใช้วัฒนธรรมถือเป็นปัจจัยทุนนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยนำเสนอยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นประเทศรายได้สูง ทั้งในมิติของการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจผ่านสินค้าวัฒนธรรม และในมิติของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีค่านิยม แบบแผนการดำเนินชีวิตที่ดี ที่จะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูงในอนาคต (Chareonwongsak, 2017)

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย ดังนี้

แผนภาพที่ 3 องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยเป็นยุทธศาสตร์ชุมชน “แผนชีวิตชุมชน” ใช้เป็นกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการปฏิรูปชุมชน ในแผนระดับชุมชน สู่กลไกขับเคลื่อนการปฏิรูปหมู่บ้าน ชุมชน อำเภอ เกิดรูปแบบความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการสังคม สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ

การถ่ายทอดและนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดกลยุทธ์ทุนทางทรัพยากรมนุษย์สู่การเป็นฐานองค์ความรู้ และเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาหลักการเพิ่มศักยภาพขององค์กรที่ตอบสนองต่อยุทธศาสตร์องค์ความรู้ในการบริหารจัดการ และความเชี่ยวชาญที่นำพาชุมชนหรือองค์กรไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ โดยเฉพาะการสร้างชุมชนหรือองค์กรให้เติบโตอย่างยั่งยืน และบรรลุต่อองค์รวมทางสังคม ส่วนข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หน่วยงานท้องถิ่นและชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และรักความเป็นไทยมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ได้พบกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ “แผนชีวิตชุมชน” เป็นแผนการทำงานหรือแผนปฏิบัติการของชาวบ้าน เป็นข้อตกลงร่วมของคนในชุมชนว่าจะทำอะไร เมื่อไหร่ อย่างไร เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนได้ค้นหาศักยภาพตนเอง และสามารถพัฒนาศักยภาพไปสู่การพึ่งตนเองได้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด และยุทธศาสตร์ภูมิภาค โดยควรให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ยากลำบากขึ้น การวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในรับชุมชนท้องถิ่นจากชุมชนวังกะ จังหวัดกาญจนบุรี เท่านั้น สำหรับประเด็นการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับทุนมนุษย์เพิ่มเติมและทำการวิจัยในพื้นที่ภูมิภาคอื่น ๆ อาทิเช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันทั้งทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรม

References

- Anantanatorn, A. (2019). The Security Management of Community Enterprises According to the Royal Sufficiency Economy Philosophy. *Journal of Politics, Administration and Law*, 11(3), 683-703.
- Boonkobkaew, K. (2019). Guidelines for the Application of Cultural Capitals in the Development at Ban Wanghon Community, Tambon Wang Ang, Cha-Uat District, Nakhon Si Thammarat Province. *Humanity and Social Science Journal, Ubon Ratchathani University*, 10(Special), 188-209.
- Bureau of Environmental Health. (2017). *Third National Environmental Health Strategic Plan 2017-2021*. Bangkok: Samcharoenpanich (Bangkok).
- Chaiumporn, S. (2017). Social Capital to Strengthen Human Capital in Border Towns: A Comparative Study of Thailand and Cambodia. *Journal of Social Development*, 9(2), 53-67.
- Chareonwongsak, K. (2017). Cultural Strategies for Thailand to be a High-Income Country. *Journal of Business, Economics and Communications*, 12(1), 6-21.

- Inbueng, L., Kunpalin, P. & Toopoj, P. (2021). Management to Strengthen the Community Enterprises in Khon Kaen Province. *Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology*, 6(3), 234-251.
- Jintana, S. & Anantanatorn, A. (2020). A Study of Sufficiency Economy Philosophy Management Influencing a Community Enterprise Efficiency in Prachin Buri Province and Sa Kaeo province. *Sisaket Rajabhat University Journal*, 14(2), 141-149.
- Jirayukul, S., Wichaidit, W., & Phopli, W. (2018). The Development of Community Enterprise Management in Dhonburi District for Enhancing the Strength of Sustainable Community Economy Based on The Philosophy of Sufficiency Economy. *DRIRDI Research for Community Service Journal*, 4(1), 27-43.
- Kaewsuwan, V., Naressenie, K., & Sriharun, B. (2015) Strategies for Community Development Based on the Principle of Sufficiency Economy Philosophy. *VRU Research and Development Journal Humanities and Social Science*. 10(3), 285-294.
- Katiyachan, A., Phrasamu Kitphisit Jarphan & Phra Suwan Poonorn. (2021) Development of Cultural Capital by Using a Community Foundation in Thailand's Border Areas Nong Khai Province. *Journal of MCU Nakhondhat*, 8(1), 188-200.
- Kongkhum, S. (2018). Social Capital on Sustainable Community Management: A Case Study of Bannbonamsub Community, Moo 1, Khuntalae Sub-district, Lansaka District, Nakhon Si Thammarat Province. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 11(2), 1727-1743.
- Leetrakun, P. (2017). The Process of Applying a Sufficiency Economy to Natural Resources and Environmental Management for the Sufficiency Economy Village of Ban Dok Bua, Phayao. *Journal of Management Science Chiangrai Rajabhat University*, 12(1), 169-190.
- NESDC. (2017). *Summary the Twelfth National Economic and Social Development Plan (2017-2021)*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.
- NESDC. (2019). *National Strategy 2018 – 2037*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.
- NESDC. (2021). *Summary report on the implementation of the National Strategy for the year 2020*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.
- Petchlaor, N., Khotsing, T., Mekajorn, W. & Kraiprasit, T. (2018). Integrating Between Social and Human Capital: Case Study of Sufficiency Farming Village on the Thai-Cambodian Border. *Journal of MCU Phetchaburi Review*, 1(2), 50-63.
- Phioku, C. (2017) Development of Innovation Cultural Capital in Thailand 4.0 Retrieved from <https://research.kpru.ac.th/sac/fileconference/12792018-05-01.pdf>
- Phongrod, Y., Bodeerat, C., Bodeerat, S. & Pradit, R. (2019). Guidelines for Community Master Plan on Ecological Conservation, Wisdom and Utilization of Natural Resources in Kha-

- Muen Watershed Area by Focusing on the Participatory Process. *Journal of Interdisciplinary Research: Graduate Studies*, 8(2), 92-103.
- Phukodhin, U. (2017) The Cultural and Intellectual Capital Flow into Thailand 4.0 *Journal of Buddhist Philosophy Evolved*, 1(3), 10-22.
- Rungson Singhalert. Nipaporn Jongwutiwes. (2018). A Model of Community Development for Sustainable Self-Sufficiency: A Case study Dondang Village, Kantharawichai District, Maha Sarakham province. *Journal of Technology Management Rajabhat Maha Sarakham University*, 5(1), 133-144.
- Siriphatrasophon, S. (2020). National Competitiveness and Sustainable Development: Cases of Human Resources Development in Singapore and Thailand. *Journal of the Association of Researchers*, 25(3), 10-30.
- The 2020 Environmental Performance Index. (2021) Retrieved from <https://yalemaps.maps.arcgis.com/apps/dashboards/8dd0d10f07544331888ecc2a406d1825>
- Thongoupragrana, B, Srisuantangb, S., & Soopunyoc, W. (2017). Guidelines for strengthening community capital at Ban Talingdaeng, Kanchanaburi province. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 38, 600-610.
- Udom, C., Sachdev, H., Paiboonrattananon, N., & Juicharoen, N. (2020) Strategic Human Resource Development. *Business Review Journal*, 12(1), 187-196.

